

«ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ» ENANTION «ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ»

Δομική ανάλυση των τύπων γενικής ένικού των θηλυκών ουσιαστικών σε -i*

Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ

The usage by Modern Greek speaking persons of the morpheme -εως (πόλεως) for genitive singular of fem. nouns in -ι or -η (<-ις; type: πόλις, κατάστασις) is considered as the result of the selection of a structure based on the morphological pattern of "case symmetry" (genitive singular = genitive plural; πόλεως = πόλεων). The selection of the allomorph -ης (πόλης) is, on the other hand, explained as the fulfilment of a morphological dynamic tendency for a "(singular) number symmetry" (ή πόλι — της πόλης — την πόλι), which leads to a symmetrical morphological structure of singular cases with equal number of syllables and a constant place of accent for all cases.

1. Ἡ διτυπία της γενικής

Ὁ γλωσσικός μας «εμφύλιος», δπως προσωπικά αποκαλώ την διαμάχη μεταξύ καθαρευούσης και δημοτικής, ευτυχώς τελείωσε με την επικράτησι μιας δημοτικής εκσυγχρονισμένης προς τις επικοινωνιακές ανάγκες της εποχής μας με βαθιά και καθοριστική σ' όλα τα επίπεδα της δομής της την επίδρασι της λόγιας κληρονομιάς μας, μιας μορφής γλώσσας που μερικοί προτιμούμε να αποκαλούμε *Κοινή Νέα Ἑλληνική*, για να την διακρίνουμε από την δημοτική του Ψυχάρη η άλλες μορφές δημοτικής. Ἡ «συνθήκη ειρήνης», που σήμανε το τέλος του γλωσσικού εμφυλίου, υπεγράφη το 1975 με την θεσμοποίηση της Κοινής Νεοελληνικής ως γλώσσας της Εκπαιδεύσεως και της Διοικήσεως. Ἐτσι ἔληξε ἕνας οδυνηρός για την πορεία του Νέου Ἑλληνισμού πόλεμος με προδικασμένη την έκβασι (γιατί άλλη μορφή γλώσσας απ' αυτήν που τελικά καθιερώθηκε, ιστορικά και ρεαλιστικά, ήταν αδύνατον να υπάρξει) και δόθηκε συγχρόνως τέλος σε μια μακροχρόνια διαμάχη, στην όποια τα επιχειρήματα που πρόβαλαν κι οί δύο πλευρές είχαν περισσότερο κοινωνικοπολιτικό κι εκπαιδευτικό χαρακτήρα,

* Ἡ παρούσα μελέτη, είναι, κατά βάσιν, το κείμενο ανακοινώσεώς μου στο Συνέδριο για την ἑλληνική γλώσσα (Αθήνα 1980). Με την σειρά της ή ανακοίνωσι αυτή αποτελεί μια από διαφορετική σκοπιά — δομική-συστηματική — επανεξέτασι του θέματος της διτυπίας της γενικής σε -εως και -ης των παλιών τρικοκλίτων ουσιαστικών σε -ις, με την όποια ασχολήθηκα σε άρθρο μου στο αφιέρωμα Γ. Κουρμούλη (βλ. Μπαμπινιώτη, 1980).

πολύ δε λιγότερο επιστημονικό - γλωσσολογικό.

Εν τούτοις, σε όρισμένες περιοχές της γλώσσας μας οί «εχθροπραξίες» — με διαφορετική βεβαίως μορφή και περιεχόμενο — συνεχίζονται μέχρι σήμερα, και μάλιστα όχι μόνο σε μορφές επικοινωνίας όπως ο επιστημονικός λόγος (πβ. λ.χ. την γλώσσα της νομικής και της ιατρικής επιστήμης), αλλά και στην γλώσσα της καθημερινής μας επικοινωνίας. Υπάρχουν ακόμη τύποι σε όλα τα επίπεδα δομής της γλώσσας (στην φωνολογία, στην μορφολογία, στην σύνταξη, στο λεξιλόγιο) που παλεύουν μεταξύ τους, ποιάς θα επικρατήσει. Το φαινόμενο, χωρίς να είναι ανησυχητικό η ανεξήγητο για το μεταβατικό στάδιο που είναι φυσικό να διανύη αυτή την στιγμή η γλώσσα μας, προσφέρεται για μελέτη. Στην πράξη, πρόκειται για περιπτώσεις *διτυπιών* (η και *τριτυπιών*). Τέτοιες είναι λ.χ. στο μορφολογικό επίπεδο οί παράλληλες μέσα στην γλωσσική κοινότητα χρήσεις τύπων όπως:

γράφουμε — *γράφουμε*
γράφουν — *γράφουνε*
έτρεχαν — *τρέχανε* — *τρέχαν*
έρχονταν — *ερχόντανε* — *ερχόντουσαν*
ύπεύθυνων — *ύπευθύνων (πολιτών)*
άρμόδιων — *άρμοδίων (ύπηρεσιών)*
ενέργειας — *ενεργείας*
περιφέρειας — *περιφερείας*
βέβαια — *βεβαίως* κ.ο.κ.

Τις διτυπίες (η τριτυπίες) αυτές τις χαρακτηρίζουμε συχνά ως “free variants”, ελευθέρως εναλασσομένους τύπους, μ’ έναν όρο που πάσχει εξ αρχής κατά το ότι ή εναλλαγή τέτοιων τύπων δεν είναι και τόσο “ελεύθερη”, αν μ’ αυτό νοούμε κάτι σαν “αυθαίρετη”. Ασυναίσθητα τις περισσότερες φορές για τον όμιλητή, ή α’ η ή β’ χρήση σημαίνει *επιλογή* του α’ η του β’ *δομικού σχήματος*. Σε περιπτώσεις δε όπως ή δική μας, που έχει μεσολαβήσει μακρό στάδιο γλωσσικής διμορφίας, ή οποιαδήποτε επιλογή συνδέεται η, κατά την γνώμη μου, παρα-συνδέεται συχνά και με όρισμένη κοινωνικοπολιτική τοποθέτηση (συντηρητισμό—προοδευτισμό, δεξιά η άριστερό προσανατολισμό κ.τ.δ.). Μερικές φορές στην Έλληνική, όπως και σε άλλες γλώσσες, άλλοι λόγοι, όπως το μητρικό ιδίωμα, η διάλεκτος του όμιλητού ευνοεί όρισμένες επιλογές εις βάρος άλλων. Κατά κανόνα όμως οί επιλογές των λεγομένων “ελευθέρως εναλασσομένων τύπων” καθορίζονται από εσωτερικούς συστηματικούς γλωσσικούς παράγοντες, όπως συμβαίνει και με τις επιλογές που γίνονται από τα άτομα της γλωσσικής κοινότητας στο πέρασμα από τον λόγο στην όμιλία, από την γλωσσική ικανότητα στην γλωσσική πλήρωση.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα διτυπίας στο μορφολογικό επίπεδο της σύγχρονης Έλληνικής — χαρακτηριστικό από δομικής αλλά και από κοινωνικογλωσσικής πλευράς — είναι ή πάλη μεταξύ των δύο τύπων γενικής ένικου των θηλυκών ουσιαστικών της παλιάς τρίτης κλίσεως (σε -ις), δηλ. των τύπων σε -εως και -ης, “κατάστασης εναντίον καταστάσεως”, όπως χαρακτήρισα την περίπτωση στον τίτλο αυτής της μελέτης.

Τι συνιστά όμως αυτή την πάλη; Σε τι έγκειται ουσιαστικά, από εσωτερικής δομικής πλευράς, ή διαμάχη των δύο τύπων, αν τους εξετάσουμε σε συνάρτηση με το σύστημα στο όποιο ανήκουν; Πρόκειται άπλως για μια πεισματική, άλογη τοποθέτηση των

Νεοελλήνων υπέρ του ενός η του άλλου τύπου η μήπως ή χρήσι αυτού η εκείνου του τύπου έχει το νόημα μιας ουσιαστικότερης επιλογής ενός αντίστοιχου δομικού σχήματος στο οποίο εντάσσεται ή συγκεκριμένη κατάληξι, ενός σχήματος που ασυν-αίσθητα συνήθως υιοθετεί ό δμίλητης, απορρίπτοντας συγχρόνως κάποιο άλλο;

Ἡ θέση που θα προσπαθήσω να υποστηρίξω είναι ακριβώς ἡ β': ὅτι δηλ. ἡ επιλογή στην ὀμίλια μας του -ης η του -εως αποτελεί, στην πραγματικότητα, επιλογή συγκεκριμένου δομικού σχήματος, που ανταποκρίνεται σε ὀρισμένη λειτουργική σκοπιμότητα μέσα στο σύστημα. Ἡ επιλογή αυτή — προϊόν διαισθήσεως κυρίως ἀπό πλευράς ὀμίλητου — ἐρμηνεύεται, νομίζω, ἱκανοποιητικά ἀπό την ἀνάλυσι του ἴδιου του συστήματος.

2. «Συμμετρία της πτώσεως» — «Συμμετρία του αριθμού»: Ἡ πάλι δύο δομικῶν σχημάτων

Μετά την σίγησι του ληκτικού -ν των ουσιαστικῶν, τα παλιά τριτόκλιτα ουσιαστικά σε -ις ἔφτασαν στην ἀκόλουθη συστηματική μορφή:

(i)	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ
Όνομ.	-is	-is
Γεν.	-eos	-eon
Αιτ.	-i	-is

Ἡ συστηματική αυτή μορφή διακρίνεται ἀπό δύο κύρια δομικά χαρακτηριστικά: την «*ασυμμετρία των αριθμῶν*» και την *παρουσία σίγμα στην ονομαστική*. Με τον ὄρο «*ασυμμετρία των αριθμῶν*» νοοῦμε την δημιουργία ἑνός μικτού συστήματος, 3πτωτου (ἀπό ἄποσι μορφολογικής διακρίσεως των πτώσεων) στον ἑνικό και 2πτωτου στον πληθυν-τικό (-is, -eos, -i: -is, -eon). Το μικτό ὄμως αυτό σύστημα ἐρχόταν σε ἀντίθεσι με την δομική κατάσταση που εἶχε διαμορφωθῆ στο σύστημα των λοιπῶν ουσιαστικῶν, τα ὀποία διακρίνονταν σε δύο κύριες κατηγορίες, στα 2πτωτα και στα 3πτωτα (τα παλιά δευτερόκλιτα). Ἦτοι:

		2πτωτα			
1.	<i>χώρα</i>	<i>κόρη</i>	<i>πατέρας</i>	<i>ναύτης</i>	
2.	<i>ας</i>	<i>ης</i>	<i>α</i>	<i>η</i>	
1.	<i>ες</i>	<i>ες</i>	<i>ες</i>	<i>ες</i>	
2.	<i>ών</i>	<i>ών</i>	<i>ων</i>	<i>ών</i>	
		3πτωτα			
1.	<i>λόγος</i>				
2.	<i>ου</i>				
3.	<i>ο</i>				
1.	<i>οι</i>				
2.	<i>ων</i>				
3.	<i>ους</i>				

Όπως είναι φανερό, έναντι του πλήθους των ονομάτων της Έλληνικής που χαρακτηρίζονταν από ασυμμετρία στην κλίση τους, που ήταν δηλ. 2πτωτα και 3πτωτα τόσο στον ενικό όσο και στον πληθυντικό τους αριθμό, τα ουσιαστικά της μορφής (i) εμφανίζονταν α-σύμμετρα, αφού διέθεταν διαφορετικό αριθμό πτώσεων στους δύο αριθμούς (3 : 2).

Ός προς την ένσιγμη ονομαστική των θηλυκών αυτών ονομάτων, το πρόβλημα ήταν διαφορετικό. Η ένσιγμη ονομαστική συγκρουόταν εδώ με την άσιγμη μορφή της ονομαστικής των ύπολοιπων θηλυκών ουσιαστικών, τα όποια σ' αυτό ακριβώς το δομικό χαρακτηριστικό διαφοροποιούνταν από τα αντίστοιχα αρσενικά:

Θ Η Λ Υ Κ Α : Α Ρ Σ Ε Ν Ι Κ Α

ή/την	χώρα—	κόρη—	ὁ	πατέρα-ς	ναύτη-ς	ὁ	λόγο-ς
της	-ς	-ς	του/τον	—	—	του	λόγου—
						τον	λόγο—

Έτσι ουσιαστικά του τύπου *ἡ πόλις*, *ἡ κατάστασις*, *ἡ πρότασις* εμφάνιζαν -ς τόσο στην ονομαστική όσο και στην γενική, χωρίς να χαρακτηρίζονται από την αντίθεσι άσιγμης ονομαστικής/αιτιατικής — ένσιγμης γενικής (τύπος: *χώρα* - *χώρας*) που ήταν το μορφολογικό χαρακτηριστικό των λοιπών θηλυκών, το οποίο και τα διαφοροποιούσε από τα αρσενικά (τύπος: *πατέρας* - *πατέρα*).

Με τον οικονομικότερο δυνατό τρόπο, την σίγησι του -ς της ονομαστικής (*πόλις* → *πόλι*), δημιουργήθηκε ἡ συστηματική μορφή:

(ii) ΕΝΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ

Ονομ.	-i	-is
Γεν.	-e os	-e on
Αιτ.	-i	is

Στην συστηματική μορφή (ii) αίρονται οί “ασυμμετρίες” που χαρακτήριζαν την συστηματική μορφή (i). Ειδικότερα, δημιουργείται *ισόπτωτος* αριθμός, με δύο μορφολογικά διακρινόμενες πτώσεις τόσο στον ενικό όσο και στον πληθυντικό:

1. *πόλι* *πόλεις*
2. *πόλεως* *πόλεων*

Έτσι αίρεται ἡ ασυμμετρία του αριθμού. Παράλληλα, με την σίγησι του -ς της ονομαστικής, δημιουργείται τύπος άσιγμης ονομαστικής σε -i (*πόλι*) που συμβαδίζει με τα λοιπά θηλυκά κατά το ὅτι αντιτίθεται προς τον τύπο της ένσιγμης γενικής (*πόλεως*) (πβ. και *χώρα*: *χώρας*, *κόρη*: *κόρης* κ.τ.δ.). Μ' αυτόν τον τρόπο αίρεται και ἡ ασυμμετρία (προς το σύστημα των λοιπών θηλυκών) που δημιουργούσε ἡ ένσιγμη ονομαστική.

Ήτοι:

<i>πόλι</i> —		<i>χώρα</i> —	<i>κόρη</i> —
	=	<i>χώρας</i>	<i>κόρης</i>
<i>πόλεως</i>			

Ἡ ἔρμηνεία που προτείνουμε εδώ για την δημιουργία της ονομαστικής (*ἡ πόλι*) και

τον σχηματισμό συμμετρικού 2πώτου συστήματος είναι προφανώς διάφορη προς την παραδοσιακή έρμηνεία (του Γ. Χατζιδάκι κ.ά.) που δέχεται, στην πράξη, πως ή δημιουργία νέου τύπου ονομαστικής και ή μεταδόμησι του δλου συστήματος είναι προϊόν αναλογικού μεταπλασμού της ονομαστικής κατά την αιτιατική, χωρίς και να εξηγήτους βαθύτερους λόγους μιας τέτοιας “αναστατώσεως” του αρχικού συστήματος. Όπως φαίνεται απ’ δσα ύποστηρίξαμε πιο πάνω, στις περιπτώσεις αυτές πρόκειται για πολύ πιο σύνθετη και συστηματικώς σημαντικότερη δομική διαδικασία από έναν άπλο αναλογικό μεταπλασμό· πρόκειται για μια μεταδόμησι του δλου συστήματος με σκοπό την ένταξι του “απροσάρμοστου” συστήματος στην γενικότερη δομική κατάσταση των ονομάτων της Ν. Έλληνικής.

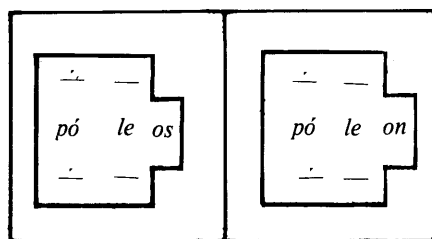
Από την συστηματική μορφή (ii) σύντομα προέκυψε μια παράλληλη συστηματική μορφή, ή (iii), ή όποια διαφέρει από την (ii) σε μόνη την δομή της γενικής:

(iii) ΕΝΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ

Ονομ.	-i	-is
Γεν.	-is (πόλης)	-e on
Αιτ.	-i	-is

Έτσι δημιουργήθηκε το σύστημα με την διτυπία της γενικής (σε *-eos* και *-is*) που χρησιμοποιούμε σήμερα. Πως εξηγείται όμως ή δημιουργία του τύπου σε *-is* (πόλης) και τι αντιπροσωπεύει, εν τοιαύτη περιπτώσει, ό τύπος σε *-eos* (πόλεως);

Ας ξεκινήσουμε από τον τύπο σε *-eos*. Η χρήσι του τύπου *πόλεως*, στην πραγματικότητα, σημαίνει υιοθέτησι εκ μέρους του όμιλητού του δομικού σχήματος της περιττοσυλλαβίας της γενικής (ένικου και πληθυντικού). Αλλιώς, σημαίνει αποδοχή κι εφαρμογή μιας *συμμετρίας της πτώσεως*, μιας “όριζόντιας συμμετρίας”, αν θέλαμε να την δηλώσουμε σχηματικά:

Φυσικά, δεν χρειάζεται να το επαναλάβουμε ότι ή υιοθέτησι του σχήματος της περιττοσυλλαβίας από τον όμιλητή γίνεται ασυνείδητα. Ό όμιλητής δεν επιλέγει συνειδητά το σχήμα της περιττοσυλλαβίας που άλλωστε, κατά κανόνα, (αν δεν είναι γραμματικός κ.λπ.) δεν ξέρει καν ότι ύπάρχει. Αυτό που επιλέγει ό όμιλητής, χωρίς να ξέρει καν τ’ όνομά του, είναι ένας τύπος που συνδέει στο μυαλό του μ’ έναν η περισσότερους άλλους η, αλλιώς, μ’ ένα δομικό σχήμα, που ανήκει — όπως όλα τα στοιχεία της γλώσσας — σε κάποιο “παράδειγμα”.

Ό αποφασιστικός ρόλος της γενικής πληθυντικού (πόλεως) στην έδραίωσι του

δομικού σχήματος της συμμετρίας της πτώσεως είναι προφανής. Έτσι, πρόσκαιρος κλωνισμός της χρήσεως της γεν. πληθυντικού που σημειώθηκε παλιότερα οδήγησε αντιστοίχως σε κλωνισμό της χρήσεως της γεν. ένικου σε *-eos*. Ή επίδοσι, αντιθέτως, της γεν. πληθυντικού, που ακολούθησε αργότερα, ενίσχυσε και πάλι την χρήσι της γεν. ένικου, ή όποια σήμερα χρησιμοποιείται στην γλώσσα σε μεγάλη έκτασι. Παρόμοια δομική επίδρασι για την δημιουργία ένιαιού σχήματος μπορεί να παρακολουθήση κανείς και σε άλλες περιπτώσεις, όπως λ.χ. στο “σχήμα της τονιζόμενης παραληγούσης” των παραδεδομένων ουδετέρων ουσιαστικών σε *-o*. Σ’ αυτά ό τονισμός *ατόμου, προσώπου* (αντί *άτομου, πρόσωπου* κ.τ.δ.) οφείλεται όμοίως στην υίοθέτησι από τον όμιλητή του σχήματος της παροξυτονούμενης γενικής, δηλ. της μετακινήσεως του τόνου της γενικής — έναντι των άλλων πτώσεων — κατά μία συλλαβή:

— — — —	→	— — — —	<i>ά το μο</i>	<i>ά το μα</i>
— — — —	→	— — — —	<i>α τό μου</i>	<i>α τό μων</i>
— — — —	→	— — — —	<i>ά το μο</i>	<i>ά το μα</i>

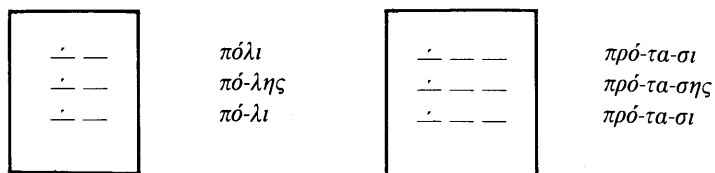
Περνάμε τώρα στην χρήσι του τύπου *ρό-λις* (*πόλης*). Ή χρήσι του τύπου *πόλης* (αντί *πόλεως*) συστηματικά/δομικά σημαίνει δύο πράγματα: υίοθέτησι της *ισοσυλλαβίας των πτώσεων* (του ένικου) και (για τα υπερδισύλλαβα) σταθεροποίηση του τόνου στην ίδια συλλαβή.

Ειδικότερα με τύπους όπως *πό-λης/πρό-τα-σης* (αντί *πό-λε-ως/προ-τά-σε-ως*) καταργείται ή περιττοσυλλαβία (ή ανισοσυλλαβία) της γενικής του ένικου έναντι των λοιπών πτώσεων του ίδιου αριθμού κι επιτυγχάνεται έτσι ένα ισοσύλλαβο σύστημα:

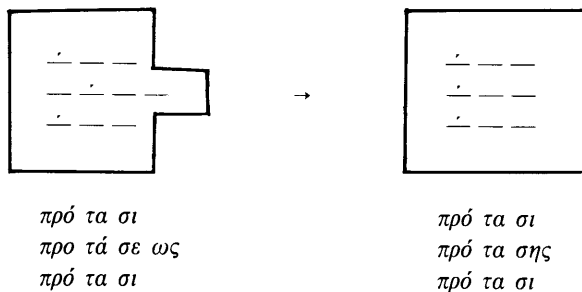
— — — — — — — — — — — —	<i>ρό-λι</i> <i>ρό-λις</i> <i>ρό-λι</i>	— — — — — — — — — — — —	<i>πρό-τα-σι</i> <i>πρό-τα-σις</i> <i>πρό-τα-σι</i>
-------------------------------	---	-------------------------------	---

Ιδιαίτερα προκειμένου για τα υπερδισύλλαβα, ή επίτευξι της ισοσυλλαβίας συνεπάγεται αυτομάτως και σταθεροποίηση (ακινησία) του τόνου στην ίδια συλλαβή, καθιέρωσι δηλ. κι ενός απόλυτα ισοτονικού σχήματος, ενώ με την περιττοσυλλαβία της γενικής στα υπερδισύλλαβα ό τόνος κινείται όποχρεωτικά στην προπαραλήγουσα (*προ-τά-σε-ως* έναντι *πρό-τα-σης*) κι έτσι διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες πτώσεις (ή *πρό-τα-σι*, την *πρό-τα-σι*).

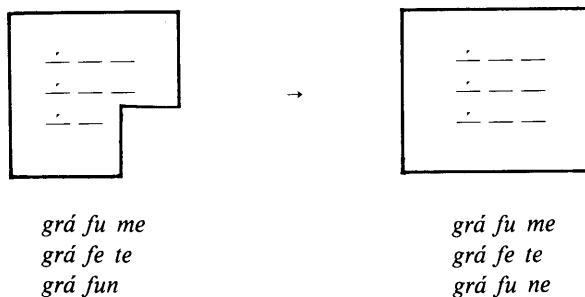
Με την ισοσυλλαβία των πτώσεων και μαζί (για τα υπερδισύλλαβα) με την σταθεροποίηση του τόνου επιτυγχάνεται, ως την πούμε έτσι, μια “κατακόρυφη συμμετρία”, δηλ. μια *συμμετρία του (ένικου) αριθμού*, που σχηματικά μπορεί να παρασταθή ως εξής:

Σχηματικά πάλι ή εξέλιξι από την περιττοσύλλαβη γενική ένικου στην ισοσύλλαβη γενική, που σημαίνει ισοσυλλαβία (και όμοιοτονία) όλόκληρου του ένικου, μπορεί να παρασταθή ως εξής:

Παρόμοια συστηματική εξέλιξι παρατηρείται και στην περιοχή του ρήματος της Νεοελληνικής, στον πληθυντικό της όριστικής του ενεστώτα. Εκεί με την επαύξησι του γ' πληθυντικού προσώπου κατά μία συλλαβή (*γράφουν* — *γράφουνε*) επετεύχθησαν όμοιος ή ισοσυλλαβία και ή ισοτονία (τονισμός στην γ' συλλαβή) του πληθυντικού αριθμού:

3. Συμπέρασμα

(1) Η επιλογή (και χρήση) του στατιστικά συχνότερου σήμερα τύπου σε *-εως*, από συστηματικής πλευράς, σημαίνει — όπως φάνηκε από την ανάλυσι — επιλογή του

δομικού σχήματος της συμμετρίας της πτώσεως (της γενικής). Το σχήμα αυτό αντλεί την ισχύ του από το σχήμα της περιττοσυλλαβίας της γενικής του πληθυντικού (πόλεων, προτάσεων), ελλείπει τύπων γενικής πληθ. *των πολλών, *των προτάσεων, που θα αποδυνάμωναν την χρήση του -εως και θα οδηγούσαν στην εξαφάνισή του.

(2) Η επιλογή (και χρήση) του τύπου σε -ης, του στατιστικά λιγότερο ισχυρού σήμερα (μολονότι ή χρήση του τελευταία έχει τεχνητά διογκωθεί από την αντίληψη μερικών πως μιλώντας σωστή “δημοτική” είναι υποχρεωμένοι να χρησιμοποιούν όπωσδήποτε την γενική σε -ης, πράγμα που τους κάνει να ρυθμίζουν αντίστοιχα τον λόγο τους), ή επιλογή των τύπων σε -ης, επαναλαμβάνω, σημαίνει, στην πραγματικότητα, προτίμησι του δομικού σχήματος της συμμετρίας του αριθμού (που νοείται ως ισοσυλλαβία των πτώσεων του ένικου και — για τα υπερδισύλλαβα — και ως σταθεροποίησι του τόνου στην ίδια συλλαβή). Με άλλα λόγια, όσοι — και δεν είναι καθόλου λίγοι — χρησιμοποιούν τον τύπο σε -ης α υ θ ό ρ μ η τ α (δηλ. όχι ρυθμιστικά η κοινωνικοπολιτικά), αυτοί επιλέγουν στον λόγο τους ένα από πλευράς αριθμού “συμμετρικότερο” δομικό σχήμα, ισοσύλλαβο και όμοιοτονο.

(3) Η κοινωνιογλωσσική σύνδεσι της επιλογής σε -ης με προοδευτικότερη (αριστερή η αριστερίζουσα) ιδεολογία, του δε -εως με συντηρητικότερη (δεξιά η δεξιότερη) πολιτική τοποθέτησι, όπως φαίνεται από την ανάλυσι, δεν έχει επιστημονική βάση. Είναι αποτέλεσμα εσφαλμένης αντιλήψεως του θέματος και συχνά προϊόν αυθαίρετων εξισώσεων και παρασυνδέσεων, που εξυπηρετούν διάφορες σκοπιμότητες.

Συγχρονικά εξεταζόμενος, ο τύπος γενικής σε -εως δεν είναι κανένας καθαρευουσιάνικος, “υποπτos” τύπος, αλλά συστατικό στοιχείο ενός νέου συστήματος, τελείως διαφορετικού από το σύστημα των παλαιών Γκλίτων. Συγκεκριμένα, ανήκει σ’ ένα δίπτυχο σύστημα θηλυκών ουσιαστικών, που διαφοροποιείται από τα λοιπά — του τύπου κόρη, χώρα — κυρίως στην δομή του πληθυντικού. Άρα ή χρήση του τύπου σε -εως δεν αποτελεί συντηρητική η αρχαϊστική χρήση ενός παλιότερου δομικού σχήματος, αφού σύμφωνα με αξίωμα της σύγχρονης γλωσσικής επιστήμης ή φυσιογνωμία, ή αξία, όπως την λέει ο Saussure, κάθε γλωσσικού στοιχείου καθορίζεται εν σχέσει προς το σύστημα στο οποίο ανήκει.

Όπως δεν μπορώ να πω πως ή κατάληξι -εως είναι “καλύτερη” η “χειρότερη” από την κατάληξι -ης, αφού τέτοια ηθικά κατηγορήματα (“καλύτερος” η “χειρότερος”) είναι ξένα προς την ύφή της γλώσσας, άλλο τόσο δεν μπορώ να υποστηρίξω πως ή μία κατάληξι είναι συντηρητική κι ή άλλη προοδευτική... Δεν υπάρχουν “δεξιές” και “αριστερές” καταλήξεις, ούτε συντηρητικοί και προοδευτικοί γραμματικοί τύποι! Σε τέτοιες περιπτώσεις οί πολιτικοί χαρακτηρισμοί των καταλήξεων δεν είναι παρά “ταμπέλες” που κολλάνε μερικοί οπαδοί της μιας η της άλλης ιδεολογίας. Στην καλύτερη περίπτωση, δικαιολογούνται ως υπολείμματα μιας παλιότερης, ευρύτερης διαμάχης για την χρήση η την αποφυγή ορισμένων τύπων των ουσιαστικών της παλιάς Γ’ κλίσεως. Η διαμάχη όμως αυτή, κι αν είχε ποτέ κάποιον λόγο υπάρξεως, σήμερα είναι γλωσσικά και κοινωνικοπολιτικά ξεπερασμένη. Η χρήση του -ης η του -εως, όταν δεν νοθεύεται από εξωγλωσσικά κριτήρια, είναι, όπως προσπαθήσαμε να δείξουμε, καθαρά εσωτερική, ενδογλωσσική υπόθεσι. Είναι προϊόν (ασυνείδητης η και ενσυνείδητης) επιλογής ενός ευρύτερου δομικού σχήματος, κι όχι άπλη χρήση της μιας η της άλλης καταλήξεως.

Απ’ όσα είπα, είναι φανερό πως για τον γράφοντα το θέμα δεν είναι “τι πρέπει να λέμε”, που αποτελεί αφόρητη υπεραπλούστευσι ενός σύνθετου, όπως είδαμε, προβλήματος και που

θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε αυθαίρετες αττικιστικές ρυθμίσεις του τύπου “λέγε αυτό” και “μη λες εκείνο”, παραβιάζοντας έτσι την απόλυτα θεμιτή ισοτιμία στην χρήση των δύο τύπων. Καθήκον του δασκάλου και του επιστήμονα είναι, νομίζω, να ερμηνεύσει και να διδάξει στους μαθητές του τι αντιπροσωπεύει καθεμιά από τις δύο χρήσεις και να του δείξει έμπρακτα τον τρόπο που πρέπει να πλησιάζει φαινόμενα που βρίσκονται πέρα και έξω από την επέμβαση του επιστήμονα.

Γ. Μπαμπινιώτης
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Σπουδαστήριο Γλωσσολογίας
Ήπποκράτους 33, Αθήνα 144
Έλλάς

Βιβλιογραφία

- Κουρμούλη Γ. 1964-65: Μορφολογικά εξελίξεις της ελληνικής γλώσσας. *ΕΕ΄ ΣΠΑ* 15, 9-22 [=*Neue Theorie über das System des Neugriechischen Nominaldeklinations. Πλάτων* 20, 1968, 275-88 (βελτιωμένη έκδοσι της αρχικής μελέτης)].
- Meyer W. 1889 (εκδ.): S. Portius, *Grammatica linguae graecae vulgaris* (Paris).
- Μπαμπινιώτη Γ. 1980: Με -η ή με -ι; Έξελιξι, δομική κατάστασι και ὀρθογραφία τῶν παλιῶν τριτοκλίτων οὐσιαστικῶν σέ -ις. «Μνήμη Γ. Κουρμούλη» (Αθήνα 1980), ἀνάτ. σελ. 1-9.
- Χατζιδάκι Γ. 1892: *Einleitung in die Neugriechische Grammatik* (Leipzig).
- Χατζιδάκι Γ. 1907: Συμβολή εἰς τὴν κλίσιν τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς. Μεσαιωνικά και Νέα Ἑλληνικά, τόμ., Β', σελ. 8 κ.ἄ. (Αθήναι).